

СУМАХ ПУХНАСТИЙ. ДЕКОРАТИВНА І ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА ФЛОРИ УКРАЇНИ

Ходотай К.Г., Омельченко З.І.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

До роду сумах (*Rhus*) належить родина сумахових (*Anacardiaceae*), що налічує 120-150 видів. Більшість з них росте в Південній Африці, але і в помірній і субтропічній зонах Північної Америки, Європи та Азії вони теж зустрічаються. Найчастіше це невисокі листопадні, рідше вічнозелені дерева, є серед них чагарники і ліани. Квітки у більшості сумахових досить дрібні, непоказні, зеленуваті або оранжево-жовті, зібрані в колосовидні суцвіття або волоті. Але привертають увагу зовсім не вони, а декоративні листя, у деяких видів вони досягають півметрової довжини [4,5].

Багато видів сумахів дуже привабливі, на півдні добре росте сумах голий (*R. glabra*). Сумах шкіряний, дубильний (*R. coriaria*) прикрашає кам'яністі схили гір Криму та Кавказу. Цікавий сумах ароматний, запашний (*R. aromatic*) - повзучий чагарник, пахучі пагони якого досягають метрової довжини.

Є серед сумахів і небезпечні, отруйні види, при вирощуванні яких потрібно дотримуватися особливої обережності, а краще взагалі не використовувати на садовій ділянці. Вони виділені в окрему групу під назвою токсикодендрон (*Toxicodendron*).

Сумах пухнастий (*R. typhina*), його ще називають віргінський, оксамитовий, оленерогий, оцтове дерево – єдиний вид, що виживає в середній смузі України [2,3]. Дерево висотою до 10–12 м, має ажурну крону до 5 м у діаметрі. Пагони світло-бурого кольору, товсті, пориті густими м'якими червонуватими залозками, що нагадують оленячі панти. Це дводомна рослина, тому для одержання насіння потрібно садити і чоловічий, і жіночий екземпляри. Маточкові квітки зеленувато-жовті, в густих волотях, довжиною 10–20 см, тичинкові – у більш крупних і рихлих волотях, червоні. Цвітіння в червні-липні. Плоди дозрівають в серпні-вересні і залишаються на кущах у червонувато-коричневих волотях до весни. Починає цвісти і плодоносити на четвертому-п'ятому році життя. Через 15–20 років рослина відмирає. Розмноження насіннєве і вегетативне. Плоди – кулясті кістянки, густо покриті червоними волосками. Листки темно-зеленого кольору, з відчутною рельєфністю, зверху поверхня гладка, а нижня оксамитова, підкреслена білуватим матовим нальотом. Розташування листків почергове, довжина до 50–60 см; непарноперисті – складаються з 11–31 листочка, продовгувато-лацентної форми, до верху загострені, по краю дрібнопильчаті, розташовані на коротких опушених черешках. На осінь рослина набуває максимального декоративного ефекту за рахунок зміни забарвлення листків – від яскраво-червоних, вогнянисто-оранжевих, пурпурових до багряних відтінків. Такою розкішною палітрою яскравих фарб і переходів відтінків вирізняються дуже мало рослин.

Сумах пухнастий невибагливий, добре переносить посуху, стійкий до забруднення повітря, що дуже цінно при озелененні міст. Але може бути і «агресором»: здатний швидко поширюватися, захоплюючи навколишню

територію. Зустрічається форма (f. *Dessecta*) з мереживними листями, але їх осіннє забарвлення менш яскраве, переважають лише жовті тони. Крона витончена, деревце схоже на деревоподібну папороть. Такі рослини краще розмножувати насіннєвим способом. Вирощені з насіння дерева мають більш стрункий стовбур і краще розвинену кореневу систему. І, нарешті, форма з глибокозубчастими ланцетними листочками так і називається - ланцетна (f. *Laciniata*) [1].

Індіанці здавна використовували витяжку з плодів сумаха в якості харчової приправи, що нагадує за смаком оцет, тому на батьківщині сумах пухнастий називають оцтовим деревом. Оболонка плодів, що містять винну кислоту є оригінальною приправою до м'яса. Сумах знаходить застосування і в виноробстві. Сумах - це цінна технічна рослина, що містить дубильні речовини, які використовуються при обробці шкір. Особливо багато їх міститься в листях сумаху дубильного. З них, як з кори і коренів, роблять фарби для шовкових тканин. В оболонці плодів міститься віск - сировина для особливо цінного лаку. Щільна різнобарвна деревина сумаха (відтінки від жовтого до оранжево-червоного) придатна для токарних і дрібних декоративних виробів.

Квітучий сумах – гарний медонос, красиві шишкуваті плоди приваблюють птахів. Настій з сумаху лікує серйозні розлади шлунка аж до дизентерії. Крім того, він чудово допомагає зняти напад циститу. В цьому випадку настій повинен бути не надто міцним (з розрахунку 1/2 ч. л. на 1 склянку окропу, настоювати 10 хв.), але пити його треба в великих кількостях. Настій застосовують для лікування подагри, при ревматизмі, діабеті, онкологічних захворюваннях тощо.

Список літератури:

1. Алексейченко Н. А., Борщевский М.А., Китаев О.И. Внутривидовая адаптационная способность *Rhus typhina* L. в условиях урбоэдафотопов г. Киева. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2014. Вип. 24.2. С. 95–102.
2. Бездушна Н. В. Сучасний стан дендрофлори Немирівського парку. *Актуальні проблеми ботаніки та екології*: матеріали міжнар. конф. молодих учених-ботаніків (м. Київ, 17–20 вересня 2007 р.). К. : Фітосоціоцентр, 2007. С. 70–71.
3. Благоустрій міст і населених пунктів : інформаційно-аналітичний збірник. 2006. Вип. 4. 80 с.
4. Борщевський М. О. Аналіз пігментного комплексу в листках *Rhus typhina* L. залежно від рівня трансформації міського середовища. *Актуальні проблеми наук про життя та природокористування*: міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Київ, 26–29 жовт. 2011 р.). К., 2011. С. 57-58.
5. Борщевський М.О., Чорнобров О.Ю., Клюваденко А.А. Розробка біотехнологічних прийомів розмноження сумаху пухнастого (*Rhus typhina* L.) *in vitro*. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво»*. 2013. Вип. 187, Ч. 3. С. 218-224.